

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ СУСПІЛЬНОГО МОТИВУВАННЯ ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

На основі визначеної системи чинників досліджено пріоритетні потреби населення та рівень їх задоволеності. Виявлено, що у суспільному мотивуванні окремі матеріальні потреби поступаються вагомістю соціально-психологічним потребам: у справедливості розподілу результатів праці, диференціації заробітної плати, якій професійній освіті. Рівень задоволення потреб свідчить про значний соціально-психологічний дискомфорт населення.

На основе разработанной системы факторов исследованы приоритетные потребности населения и уровень их удовлетворенности. Выведено, что в общественном мотивировании отдельные материальные потребности уступают по весомости социально-психологическим потребностям: в справедливости распределения результатов труда, дифференциации заработной платы, качественном профессиональном образовании. Уровень удовлетворения потребностей свидетельствует о значительном социально-психологическом дискомфорте населения.

Main population' needs and the level of their satisfaction are investigated based on definite system of factors. It is proved that some social-psychology needs are more important comparing to material ones. Main of them is distribution of results of work, earnings differential and quality of professional education as well. The level of needs' satisfaction is proved the social-psychological discomfort of population.

Ключові слова. Суспільне мотивування, потреби, соціально-психологічний дискомфорт.

Ключевые слова. Общественное мотивирование, потребности, социально-психологический дискомфорт.

Key words. Society motivation, needs, social-psychological discomfort.

Вступ. Зниження мотивів трудової активності в Україні, одним з доказів чого є інтенсивна зовнішня трудова міграція, вимагає з'ясування причин та обґрунтованого вибору стимулів покращення використання трудового потенціалу. Водночас потреби людей не обмежуються лише тими, що є предметом дослідження внутрішньоорганізаційної мотивації. Зниження мотивації до праці може бути наслідком соціально-психологічного дискомфорту, зумовленого незадоволеністю загальною ситуацією в своїй країні, в тому числі умовами проживання, соціальною справедливістю та дотриманням громадянських прав. У зв'язку з цим вивчення системи потреб різних соціальних груп, особливо працездатного населення, належить до актуальних завдань управління соціально-трудою сферою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотиви використання трудового потенціалу досліджуються в багатьох наукових працях та спеціальних дослідженнях. Недостатня мотивація до участі у суспільному виробництві та до участі у суспільному житті стала предметом досліджень соціального виключення окремих груп населення. З метою розвитку та удосконалення використання трудового потенціалу країни та інноваційних факторів економічного зростання обґрунтовані відповідні державні стратегії. Разом з тим, система мотивування працездатного населення, яка включала б позавиробничі чинники, залишається недостатньо обґрунтованою, внаслідок чого окремі потреби людей або не досліджуються взагалі, або вивчаються побічно — в суміжних дослідженнях, наприклад, задоволеності якістю медичних, житлово-комунальних послуг, іміджем влади тощо.

Постановка завдання. Враховуючи викладене, метою цієї роботи є виявлення пріоритетів суспільного мотивування трудової активності населення на основі соціологічного опитування населення.

Результати дослідження. На основі обгрунтованої концепції [1, с. 172] та системи факторів суспільного мотивування населення [2, с. 159], було здійснено соціологічне дослідження актуальності та рівня задоволеності потреб населення Рівненської області.

Найактуальніші потреби збігались у різних соціальних групах, виділених за гендерною, віковою ознакою, місцем проживання та рівнем доходу. Ранговий розподіл потреб наведено на рис. 1.

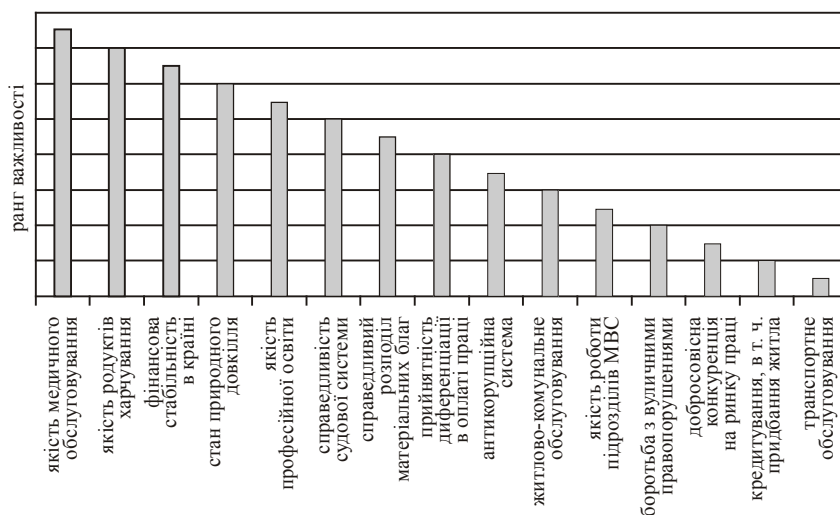

Рис. 1. Рангові оцінки важливості чинників суспільної мотивації населення

Перша п'ятірка потреб залишилась незмінною в усіх групах опитаних, і, як видно з наведених результатів, соціально-психологічні потреби, наприклад, у якісній професійній освіті, мають навіть вищу вагомість порівняно з матеріальними, зокрема, житлово-комунальне чи транспортне обслуговування.

Найбільшою була диференціація потреб у населення з різним рівнем доходу та у різних вікових групах, зокрема щодо потреби у добросовісній конкуренції на ринку праці.

Найважливішими чинниками комфорту незалежно **від віку** є якісне медичне обслуговування, якість продуктів харчування, стан природного довкілля, якість професійної освіти, фінансова стабільність в країні (тільки у віковій групі 46—55 років цей чинник мав сьоме місце за вагомістю) та справедливий розподіл матеріальних благ — за виключенням населення віком 36—45 років, де цей чинник був восьмим у рейтингу потреб.

Явно вираженими були розбіжності оцінок щодо забезпечення добросовісної конкуренції на ринку праці — актуальність цієї потреби дещо послаблюється з віком, крім частини населення передпенсійного віку. В цій групі забезпечення справедливої конкуренції на ринку праці має дев'яте місце за важливістю.

Вагомість інших чинників, наприклад, справедливості судової системи та антикорупційні заходи, навпаки, з віком зростають (крім останньої вікової групи), що значною мірою обумовлено ностальгією за радянськими порядками, вищим життєвим досвідом та більшою частотою ситуацій, у яких можна було оцінити дотримання громадянських прав в Україні.

Визначені попередньо розбіжності в актуальності потреб знаходять продовження в оцінках їх задоволеності (рис. 2).

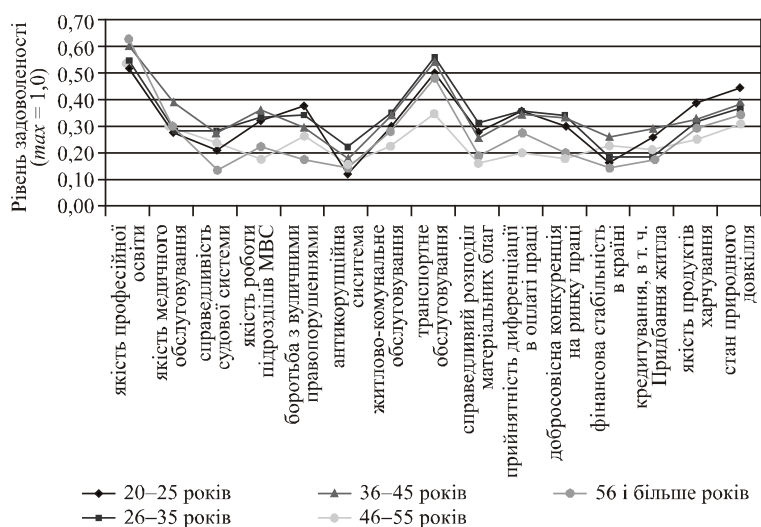

Рис. 2. Суб'єктивні оцінки рівня задоволеності потреб

Більш критичними були оцінки населення старшого віку. Але найбільшого незадоволення в усіх вікових групах викликає антикорупційна система, фінансова стабільність в країні, справедливість розподілу матеріальних благ, судової системи та розвиток кредитування.

З віком зростає незадоволеність розподілом матеріальних благ, диференціацією в оплаті праці та конкуренцією на ринку праці, що можна пояснити зростанням відповідних вимог у міру зростання кваліфікаційного рівня та досвіду.

Зрозумілими також є вікові тенденції посилення уваги до якості медичного обслуговування з боку молодших та старших респондентів, що очевидно частіше вимушені звертатись до медичних закладів. Тільки оцінка респондентів віком 36—45 років була дещо вищою, що можна пов'язати із зменшенням «вимушених» (зокрема у зв'язку з працевлаштуванням) звернень до медиків та більшою самостійністю дітей у батьків цього віку.

Найменшою дисперсією характеризуються оцінки стану навколишнього середовища — розподіл в межах 0,32—0,45 загалом негативно характеризує таку складову комфорту. Натомість найбільш відмінними є оцінки якості роботи підрозділів МВС: найвищою є оцінка в групі 36—45 років, яка в порівнянні з розвиненими європейськими країнами становить 0,36; найбільшого незадоволення цей фактор викликає у населення від 46 років та старших. Майже такими ж оцінками та їх віковим розподілом характеризується фактор «боротьба з вуличними правопорушеннями» — представники покоління віком 46 та більше років мають серйозніші зауваження, що не можна пояснити їх «неблагополучністю» чи схильністю до асоціальної поведінки, а швидше недостатньою увагою до забезпечення громадського порядку.

Люди віком 26—45 років, як правило, мають сім'ї, і в цій віковій групі велике значення має проблема зайнятості. Відтак, з вуличними правопорушеннями вони зіштовхуються рідше та відповідно мають менше ситуацій, в яких можна було б оцінити якість роботи правоохоронців. Оцінки інших вікових груп можна вважати справедливою критикою на адресу органів МВС у цьому питанні.

Найбільшою задоволеністю, як і в попередньому випадку, характеризуються потреби в якійсь професійній освіті та транспортному обслуговуванні.

Найбільш помітною була *зміна структури потреб із зростанням доходу* (табл. 1).

Таблиця 1

РЕЙТИНГ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ З РІЗНИМ РІВНЕМ ДОХОДУ

№ з/п	чинники	групи населення за доходом (грн/місяць)									
		до 1000		1001—1500		1501—2000		2001—3000		більше 3000	
		середнє значення*	ранг**	середнє значення	ранг	середнє значення	ранг	середнє значення	ранг	середнє значення	ранг
1	якість професійної освіти	7,43	6	6,73	5	6,03	5	5,48	3	5,89	3
2	якість медичного обслуговування	5,41	2	3,32	1	3,44	1	4,05	1	3,22	1
3	справедливість судової системи	8,38	9	7,22	6	6,94	6	7,43	6	7,11	7
4	якість роботи підрозділів МВС	9,68	12	9,24	10	10,06	12	8,14	8	7,00	6
5	боротьба з вуличними правопорушеннями	10,35	14	9,41	11	9,58	11	10,10	14	9,67	11
6	антикорупційна система	7,30	5	9,43	12	8,50	8	9,38	11	10,00	12
7	житлово-комунальне обслуговування	9,00	10	8,32	8	8,72	9	9,91	13	9,67	11
8	транспортне обслуговування	11,11	15	10,68	13	11,61	15	10,81	15	12,44	14
9	справедливий розподіл матеріальних благ	7,70	8	7,84	7	7,69	7	7,57	7	9,33	10
10	прийнятність диференціації в оплаті праці	7,67	7	8,92	9	9,28	10	8,81	9	8,22	9
11	добросовісна конкуренція на ринку праці	9,60	11	10,78	14	11,11	14	9,05	10	10,44	13
12	фінансова стабільність в країні	4,81	1	5,62	3	5,67	4	6,95	5	6,89	5
13	кредитування, в т.ч. придбання житла	9,81	13	11,49	15	10,83	13	9,81	12	8,00	8
14	якість продуктів харчування	5,57	3	4,41	2	4,75	2	5,24	2	5,78	2
15	стан природного довкілля	6,46	4	6,22	4	5,64	3	6,76	4	6,33	4

* — розраховано як середня арифметична проста із зазначених респондентами рангів важливості потреб (з 1-го до 15-го за важливістю, де 1 — найвищий бал);

** — визначено за середнім значенням важливості потреби.

Перша п'ятірка потреб залишається незмінною у всіх групах. Але пріоритети помітно змінюються: з переважно матеріальних (фінансова стабільність, якість продуктів харчування) у менш заможних респондентів до зростаючої вагомості якісного медичного обслуговування та професійної освіти, що має особливого значення для населення з найвищим доходом. Враховуючи, що цю групу складають переважно представники старших вікових груп, з вищим кваліфікаційним рівнем, вагомість професійної освіти могла бути оцінена постфактум — як визнання її вагомості у власному професійному становленні, а також може бути проявом усвідомленої потреби у розвитку дітей.

Помітною є різниця важливості потреб у справедливості судової системи та справедливому розподілі матеріальних благ: актуальнішими ці чинники були для населення з доходом 1001—3000 грн на місяць. Разом з тим, така оцінка не співпадає з оцінками, отриманими від респондентів з найменшими та найбільшими заробітками. При цьому менш забезпечене населення більше уваги приділяє диференціації в оплаті праці (сьоме місце за вагомістю), меншою є значимість участі в розподілі інших матеріальних благ. Для людей з вищим доходом обидві ці потреби мають набагато меншого значення, що на фоні низької актуальності чинника «антикорупційна система» може означати можливість прихованих доходів.

В будь-якому випадку в питанні розподілу результатів праці очевидною є протилежність інтересів, типова для любого суспільства. Але, враховуючи чисельне переважання групи із середньостатистичними заробітками, виявлена конфліктність потребує розробки відповідних механізмів її вирішення — розширення «середнього класу».

Значимість інших потреб є нижчою. Найменш вагомими, як і раніше, є потреби у покращенні транспортного, житлово-комунального обслуговування, вуличного порядку та інших функцій МВС (крім найзаможніших респондентів — для них потреба в якості правоохоронної системи є шостою в переліку), а також потреба в кредитуванні. Остання, щоправда, посилюється із зростанням доходу. Це можна пояснити, по-перше, вищими можливостями виплат за кредитами. Для біднішого населення повернення навіть відносно «дешевих» кредитів є проблемним, що знижує рейтинг відповідної потреби. По-друге, із зростанням доходів, у частини опитаних можуть посилюватися потреби у кращому житлі, в розвитку власного бізнесу тощо.

Зміна структури потреб із зростанням доходу є найбільш очевидною. В групах з вищими доходами актуальнішими є вторинні потреби, з первинних вагомими залишаються тільки якісне харчування та медичне обслуговування.

У задоволеності потреб за більшістю з них очевидною є закономірність зростання критичності оцінок із збільшенням доходів. Найбільше загального незадоволення викликає антикорупційна, судова система, фінансова стабільність в країні. Потреба в кредитуванні також оцінена як одна з найменш задоволених, але враховуючи її незначну вагомість для більшості опитаних, такий результат поки що не належить до тих, що потребують першочергової уваги.

Задоволеність інших потреб найчастіше відображає їх вагомість: чим вищий рейтинг потреби, наприклад, у справедливості розподілу матеріальних благ, тим нижчою є суб'єктивна оцінка задоволеності сучасним станом розподілу. Тільки респонденти з найбільшим доходом були непослідовними у своїх оцінках: при відносно низькій значимості цього фактора (10-те місце), оцінка задоволеності цієї потреби була однією з найнижчих. Але критичність їх оцінок за всіма факторами була найвищою.

Найкращою є ситуація з професійною освітою, транспортним обслуговуванням та станом природного довкілля — останній фактор усіма респондентами називався однією з основних складових комфорту. Задоволеність цієї потреби хоч і не наближається до європейського рівня, але принаймні є не найгіршою — від 0,29 до 0,41 у межах одиниці.

Висновки. Загалом з наведених результатів, поданих за різними ознаками групування респондентів, можна зробити висновки, що на відміну від внутрішньоор-

ганізаційного мотивування, де фізіологічні та потреби в безпеці є одними з основних, у позавиробничому мотивуванні окремі складові безпеки, зокрема, забезпечення правопорядку та інші, поступаються вагомістю соціально-психологічним потребам: у справедливості розподілу результатів праці, диференціації заробітної плати, якісній професійній освіті.

Рівень задоволення потреб свідчить про значний соціально-психологічний дискомфорт населення.

Проблеми в галузі охорони здоров'я, з найбільшим рейтингом та найкритичнішими оцінками, і навпаки, в освіті, що має високі показники актуальності у всіх групах опитаних, не можуть бути вирішені тільки державною підтримкою у вигляді дотаційного фінансування. Проблеми у якості забезпечення цих потреб формуються значно раніше. Державні чи приватні інвестиції в такі галузі залежать від доходів, а отже і розвитку виробництва. Тому враховуючи супутній результат — високу вагомість справедливості розподілу матеріальних благ, очевидним стає і спосіб розв'язання проблем, що, як виявлено в дослідженні, можуть стати причиною серйозних суспільних конфліктів. Необхідним є не адміністративне чи формально договірне, а справді погоджене рішення соціальних партнерів у питанні розподілу суспільного продукту.

Водночас з ціллю підвищення мотивування використання трудового потенціалу в Україні необхідним є моніторинг значимості та задоволеності потреб населення. Результати досліджень можуть використовуватись у якості основи розробки державних та місцевих бюджетів і відповідних програм соціально-економічного розвитку.

Література

1. Міщук Г. Ю. Суспільне мотивування розвитку і використання трудового потенціалу // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Т.2. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. — К.: КНЕУ, 2010, с. 170—177.

2. Міщук Г. Ю. Чинники суспільного мотивування розвитку трудового потенціалу в Україні (с. 158 — 166) // Управління розвитком трудового потенціалу України: Монографія / За заг. ред. д-р екон. наук, проф. Г. Г. Савіної. — Херсон: ХНТУ, 2010 — 372 с.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2011 р.

УДК 331.2

Махсма М. Б.

канд. екон. наук, доц.,
кафедра управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто методичні підходи до визначення рівня життя населення. Запропоновано методикку визначення рівня життя сільського населення на основі індексів регіонального людського розвитку. Наведено систему первинних індикаторів для розрахунку інтегральних індексів рівня життя сільського населення на рівні регіонів.

Рассмотрены методические подходы к определению уровня жизни населения. Предложена методика определения уровня жизни сельского населения на основе индексов регионального людского развития. Приведена система первичных индикаторов для расчета интегральных индексов уровня жизни сельского населения на уровне регионов.